

ISSN (Print) 2616-7174
ISSN (Online) 2663-2500

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ЖУРНАЛИСТИКА сериясы

JOURNALISM Series

Серия **ЖУРНАЛИСТИКА**

№4(129)/2019

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2019

Nur-Sultan, 2019

Нур-Султан, 2019

Бас редакторы **Қайрат Сак**
филология ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Серік Тахан** *филол. ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)*
Бас редактордың орынбасары **Гүлнар Кендірбай** *PhD (АҚШ)*

Редакция алқасы

Алдабергенов Қырықбай	т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Асанов Қойлыбай	ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбдіманов Өмірхан	ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбішева Вера	ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әшірбекова Гүлмира	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (АҚШ)
Дзялошинский Иосиф	ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Жақып Бауыржан	ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Жусупова Алматы	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Ирназаров Кудрат	т. ғ. д., проф. (Өзбекстан)
Корконосенко Сергей	саяси ғ. д., проф. (Ресей)
Қара Әбдіуақп	т. ғ. д., проф. (Түркия)
Қозыбаев Сағымбай	т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Лебедева Татьяна	ф. ғ. д., проф. (Франция)
Нұртазина Роза	саяси ғ. д., проф. (Қазақстан)
Омашев Намазалы	ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Ризун Владимир	ф. ғ. д. проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Қазақстан)
Сердәлі Бекжігіт	ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Есдәулетов Айтмұханбет	ф.ғ.канд., доцент (Қазақстан)
Тоқтағазин Мұратбек	ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Халилов Әбдіғани	PhD, проф. (Қырғызстан)
Ченгел Хулия Касапоғлы	PhD, проф. (Түркия)
Шайхитдинова Светлана	филос.ғ.д., проф. (Ресей)
Шалахметов Ғаділбек	Халықаралық Еуразиялық телевидение және радио академиясының академигі (Қазақстан)
Шестеркина Людмила	ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Шульцман Петр	өнертану ғ. к., доцент (Қазақстан)

Жауапты редактор, компьютерде беттеген: Илияс Құрманғалиев

Жауапты хатшы: Гүлжазира Ертасова

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қ.Сәтбаев к-сі, 2, 402 каб.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ЖУРНАЛИСТИКА сериясы
Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК.
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27. 03. 2018 ж. №16995-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана.
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1,
тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Kairat Sak**
Candidate of Philology, Professor (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Serik Takhan** *Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)*
Deputy Editor-in-Chief **Gulnar Kendirbai** *PhD, Professor (USA)*

Editorial board

Aldabergenov Kyrykbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Asanov Koilybay	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abdimanov Omirkhan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abisheva Vera	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Ashirbekova Gulmira	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Brown Michael	PhD, Prof. (USA)
Dzyaloshinski Iosif	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Jakyp Baurjan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhussupova Almatay	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Irnazarov Kudrat	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Uzbekistan)
Korkonosenko Sergei	Doctor of Political Sciences, Prof. (Russia)
Kara Abdulvahap	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Turkey)
Kozybayev Sagymbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Lebedeva Tatiana	Doctor of Philology, Prof. (France)
Nurtazina Roza	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Omashev Namazaly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Rizun Volodymyr	Doctor of Philology, Prof. (Ukraine)
Syed Agil bin Shekh	PhD, Prof. (Malaysia)
Saudbayev Madiyar	PhD, Prof. (Kazakhstan)
Bekzhigit Serdaly	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Yesdauletov Aitmukhanbet	Candidate of Philology, Associate Prof. (Kazakhstan)
Toktagazin Muratbek	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Khalilov Abdygani	PhD, Prof. (Kyrgyzstan)
Çengel Hülya Kasapoglu	PhD, Prof. (Turkey)
Shaikhitdinova Svetlana	Doctor of Philosophy, Prof. (Russia)
Shalakhmetov Ghadilbek	Academician of the International Eurasian Academy of Television and Radio (Kazakhstan)
Shesterkina Ludmila	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Shultsman Petr	Candidate of Art, Assoc. Prof. (Russia)

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Executive Secretary: Guljazira Yertasova

Editorial address: 2, K. Satpayev str., of.402, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010008

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity off economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University», Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate No 16995-Ж from 27.03. 2018.

Periodicity: 4 times a year Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1, Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31413)

Главный редактор: **Кайрат Сак**
кандидат филологических наук, профессор (Казахстан)

Зам. главного редактора: **Серик Тахан** доктор филологических наук, проф. (Казахстан)
Зам. главного редактора: **Гульнар Кендирбай PhD** (США)

Редакционная коллегия

Алдабергенов Кырыкбай	д. ист. н., проф. (Казахстан)
Асанов Койлыбай	д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абдиманов Омирхан	д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абишева Вера	д. ф. н., проф. (Казахстан)
Аширбекова Гульмира	к. ф. н., доцент (Казахстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (США)
Дзялошинский Иосиф	д. ф. н., проф. (Россия)
Жакып Бауыржан	д. ф. н., проф. (Казахстан)
Жусупова Алматай	к. ф. н., доцент (Казахстан)
Ирназаров Кудрат	д. ист. н., проф. (Узбекистан)
Корконосенко Сергей	д. полит. н., проф. (Россия)
Кара Абдиуакап	д. ист. н., проф. (Турция)
Козыбаев Сагимбай	д. ист. н., проф. (Казахстан)
Лебедева Татьяна	д. ф. н., проф. (Франция)
Нуртазина Роза	д. полит. н., проф. (Казахстан)
Омашев Намазалы	д. ф. н., проф. (Казахстан)
Ризун Владимир	д. ф. н., проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Казахстан)
Сердали Бекжигит	к. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Есдаулетов Айтмуханбет	к.ф.н., доцент (Казахстан)
Токтагазин Муратбек	к. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Халилов Абдигани	PhD, проф. (Киргизстан)
Ченгел Хулия Касапоглу	PhD, проф. (Турция)
Шайхитдинова Светлана	д. филос. н., проф. (Россия)
Шалахметов Гадильбек	академик Международной Евразийской академии телевидения и радио (Казахстан)
Шестеркина Людмила	д.ф.н., проф. (Россия)
Шульцман Петр	к. искусств. н., доцент (Казахстан)

Ответственный редактор, компьютерная верстка: Ильяс Курмангалиев

Ответственный секретарь: Гульжазира Ертасова

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. К.Сатпаева, 2, каб. 402

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ЖУРНАЛИСТИКА

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК.

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16995-Ж от 27. 03. 2018 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 25 экземпляров.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (вн.31413)

Мазмұны

ЖУРНАЛИСТИКА ТАРИХЫ

Баткеева Б.Т. Қошке Кемеңгеров көсемсөзінің сыншылық ерекшеліктері **8-13**

ӘЛЕМ ЖУРНАЛИСТИКАСЫ

Текенова Ә.М. Расталмаған ақпаратты құқықтық реттеу: әлемдік және отандық тәжірибесі **14-21**

БАҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМ

Жұманбекова Н.З., Рыспаева Д.С. Әлеуметтік желілерде «мәдениет» түсінігін жүзеге асырудың тілдік ерекшеліктері **22-31**

Маркабаева Г.Т., Жусупова А.М., Султанбаева Г.С. Қазақ тілді БАҚ: аудитория талғамы контекстінде **32-38**

Тергембаева К.І. Экстремалды жағдайдағы бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі **39-45**

Тулебаева С. Медиабілім берудің теориялық негіздері мен мәселелері **46-51**

Раджабов А.Р. Қоғамдық пікір БАҚ-тың әлеуметтік сұранымының индикаторы ретінде **52-59**

ТЕЛЕРАДИОЖУРНАЛИСТИКА

Алдабергенова Ж.Ж. Телевизиялық таңғы бағдарламалардың форматтық ерекшеліктері **60-64**

ЖАҢА МЕДИА

Есенбекова Ұ.М. Трансмедиалық жобаларды жоспарлау мен монетизациялау өлшемдері **65-70**

Қутпанбаева Ж., Қадырова Г.Р., Байгожина Д.О. Ақпараттық кеңістіктегі коммуникативті стратегиялар мен қолдану технологиялары **71-79**

Қожахметова Л.Т. Қазақстан масс-медиасындағы цифрлық технологиялар **80-87**

Contents

HISTORY OF JOURNALISM

<i>Batkeyeva B.T.</i> Features of Criticism in Koshke Kemengerov's Journalism	8-13
---	------

WORLD JOURNALISM

<i>Tekenova A.M.</i> Legal Regulation of Information Inexacte: World and Domestic Experience	14-21
--	-------

THE MEDIA AND SOCIETY

<i>Zhumanbekova N.Z., Ryspaeva D.S.</i> Features of the language implementation of the concept of «culture» in social networks	22-31
<i>Markabayeva G.T., Zhusupova A.M., Sultanbaeva G.S.</i> Kazakh-Language Media in the Context of Audience Preferences	32-38
<i>Tergembayeva K.I.</i> The Role of Mass Media in Extreme Situations	39-45
<i>Tulebayeva S.K.</i> Theoretical Foundations and Problems of Media Education	46-51
<i>Rajabov A.P.</i> Public Opinion as an Indicator of Mass Media Social Demand	52-59

TELERADIOJOURNALISM

<i>Aldabergenova Zh.Zh.</i> Format Features of Morning Television Programs	60-64
--	-------

NEW MEDIA

<i>Yessenbekova U.M.</i> Criteria for Planning and Monetization of Transmedia Projects	65-70
<i>Kutpanbayeva Zh., Kadyrova G.R., Baigozhina D.O.</i> Communication Strategies and Technologies in Mass Media	71-79
<i>Kozhakhmetova L.T.</i> Digital Technologies in Kazakhstan Mass Media	80-87

Содержание

ИСТОРИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ

<i>Баткеева Б.Т.</i> Особенности критики в публицистике Кошке Кеменгерова	8-13
---	-------------

МИРОВАЯ ЖУРНАЛИСТИКА

<i>Текенова А.М.</i> Правовое регулирование недостоверной информации: мировой и отечественный опыт	14-21
--	--------------

СМИ И ОБЩЕСТВА

<i>Жуманбекова Н.З., Рыспаева Д.С.</i> Особенности языковой реализации концепта «культура» в социальных сетях	22-31
<i>Маркабаева Г.Т., Жусупова А.М., Султанбаева Г.С.</i> Казахоязычные СМИ в контексте аудиторных предпочтений	32-38
<i>Тергембаева К.И.</i> Роль средств массовой информации в экстремальных ситуациях	39-45
<i>Тулебаева С.К.</i> Теоретические основы и проблемы медиаобразования	46-51
<i>Раджабов А.Р.</i> Общественное мнение как индикатор социальной востребованности СМИ	52-59

ТЕЛЕРАДИОЖУРНАЛИСТИКА

<i>Алдабергенова Ж.Ж.</i> Форматные особенности утренних телевизионных программ	60-64
---	--------------

НОВЫЕ МЕДИА

<i>Есенбекова У.М.</i> Критерии планирования и монетизации трансмедийных проектов	65-70
<i>Кутпанбаева Ж., Кадырова Г.Р., Байгожина Д.О.</i> Коммуникативные стратегии и технологии в СМИ	71-79
<i>Кожаметова Л.Т.</i> Цифровые технологии в казахстанских масс-медиа	80-87

XFTAP 19.21.11

Ә.М. Текенова

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.
(E-mail: tekenova@mail.ru)

Расталмаған ақпаратты құқықтық реттеу: әлемдік және отандық тәжірибе

Андатпа. Ақпараттық қауіпсіздікке қатер төндіретін тексерілмеген, жалған мәліметтердің, мемлекет және жеке тұлғалардың ар-намысына, абыройына нұқсан келтіретін жел сөздердің әлеуметтік желі арқылы таралуына тосқауыл қойып, оны құқықтық реттеу - бүгінгі күн талабынан туған аса өзекті мәселе. Ақпараттық шу, мүдделер қақтығысы, медиа соғыс, цифрлық коммуникация дәуірінде қызмет ететін журналист жұмысын күрделендіре түсті. БАҚ беделін сақтап қалу да сын үстінде. Сол себепті осы саланы құқықтық реттеуге қатысты әлемдік тәжірибені білу аса маңызды. Соның негізінде фактчекинг жасаудың негізгі тәсілдері мен оның инструменттері, айырмашылықтарын айқындау қажет. Нақтыланбаған ақпарат, ақпараттық манипуляция, фейк жаңалықтарға қарсы күресу үшін тұрақты мониторинг жасау және қатаң құқықтық реттеу болуы тиіс.

Мақалада Қазақстандағы ақпарат құралдарын құқықтық реттеу және осы саладағы әлемдік тәжірибе батыс және шығыс елдерінің мысалында қарастырылады.

Түйін сөздер: жалған ақпарат, Қазақстандағы фактчекинг, құқықтық реттеу, әлемдік тәжірибе.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2019-129-4-14-21>

Бүгінде компьютерлік технология және коммуникациялық құралдар, әсіресе әлеуметтік желілер арқылы хабар-ошар тарату дамыған сайын ақпараттық қауіпсіздікті сақтау күрделеніп барады. Жалған ақпараттар легіне тойтарыс беру үшін әлемнің жетекші елдері журналистикадағы жаңа трендтердің бірі фактчекингке баса мән беріп, 2017 жылдан бастап, ақпарат құралдарының жұмысын реттейтін заңдарға өзгеріс енгізе бастады. Себебі, жалған ақпараттардың кесірінен дәстүрлі ақпарат құралдарына деген сенім азайды. Оның үстіне халық әлеуметтік желілер тек қана ақпарат көзі емес, оны талқылау алаңы болғандықтан, сол арқылы таратылатын ақпараттың жетегінде кетті. Осыдан кейін Бүкіләлемдік экономикалық форум бұқаралық цифрлық жалған ақпараттарды аса қауіпті жаһандық тәуекелдер қатарына жатқызды.

Жалған ақпарат дегеніміз – қандай да бір ақпаратты толық немесе жартылай бұрмау арқылы оны қабылдайтын аудитория психологиясына әсер ету.

Жалған ақпаратты құқықтық реттеудің әлемдік тәжірибесіне назар аударатын болсақ, батыс елдерінен АҚШ, Германия және Оңтүстік-шығыс Азия елдерінен Малайзия, Үндістан, Филиппин, ТМД елдері бойынша, теріскейдегі көршіміз Ресей Федерациясында атқарылған жұмыстарды ерекше атап өтуге болады. Аталған 6 мемлекеттегі қалыптасқан жағдай мен тәжірибені ескере отырып, жалған ақпараттың таралуын шектеп, тексерілмеген деректерді жариялаған ақпарат құралдары және дереккөздерге қарсы жазаны қатаңдату туралы құзырлы органдарға қажетті ұсыныс әзірлеуге болады. Себебі оның реттеу механизмдерінде (қаржылық, қылмыстық) өзіндік ерекшеліктер мен ұқсастықтар бар.

Әр мемлекеттің негізгі міндеті - ақпаратқа қол жеткізу және оны тексеру үшін тиімді нормативтік-құқықтық базаны құру. Қазақстан Республикасындағы фактчекингтің құқықтық негізі - бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілерді реттейтін нормативтік актілер жиынтығы (БАҚ туралы заң, Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы заң, Қылмыстық кодексі және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің бірқатар баптары).

ҚР Қылмыстық Кодексіндегі жала жабу деп аталатын 130-бапта, көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сол іс-әрекет – екі мың айлық есептік көрсеткішке, яғни 5050000 теңге (1 АЕК – 2525 теңге) дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады деп жазылған [1]. Мәселен, 2015 жылдың қарашасынан 2019 жылдың ақпанына дейін ҚР Ұлттық банкі Төрағасы болған Данияр Ақышев қызметін ауыстырғанда оның үстінен іс қозғалғаны туралы жалған ақпарат тарайды. Кейін Бас Прокуратура арнайы түсініктеме беріп, ешқандай қылмыстық істің тіркелмегенін хабарлады.

Осы кезде «Тенгриный» ақпараттық порталына сұхбат берген Данияр Ақышев «қажет болған жағдайда тиісті органдарға өтініш жазатынын, жалған ақпарат таратқандар үшін жауапкершілік бар-жоғын анықтайтынын» айтқан болатын [2]. Бұл өз кезегінде жоғары лауазымды тұлғалардың өзінің осы мәселеден хабарсыз екенін аңғартса керек.

Жалған ақпарат таратуға қатысты ең ауыр жаза - төтенше жағдай кезінде немесе ұрыс жағдайында немесе соғыс уақытында не жария іс-шаралар өткізу кезінде жасалған іс-әрекеттер үшін үш жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу не сол мерзімге бас бостандығынан айыру [1].

ҚР «БАҚ туралы» Заңының 21-бабы журналистердің тиісті жеке және заңды тұлғаларға сауал жолдау арқылы немесе Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған өзге де тәсілдермен таратылған ақпараттың дұрыстығын тексеруге мүмкіндік, сонымен қатар мемлекет статистикалық, нормативтік және басқа ақпараттардың уақытылы және тиімді орналастырылуына кепілдік береді.

Бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуымен мемлекет пен қоғам арасында тиімді байланысты жүзеге асыру үшін ҚР «БАҚ туралы» Заңының 18-3-бабы барлық мемлекеттік атқару органдарында уәкілетті тұлғаны тағайындауды немесе бұқаралық ақпарат құралдарымен байланыс жөніндегі уәкілетті бөлімше құруды қарастырады.

Олардың міндеті - мемлекеттік органның құзыретіне, сондай-ақ оның қызметіне қатысты мәселелер бойынша сенімді және қажетті ақпаратты тарату. Мемлекеттік органдар, олардың баспасөз қызметтері көбінесе фактчекингте негізгі рөл атқарады, резонанстық оқиғалар туралы дереу түсіндірме береді немесе бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік желілерде жалған материалдарды әшкерелейді.

«БАҚ туралы» Заңның 19-бабы теріске шығару не жауап беру құқығын қарастырады. Оған сәйкес, азамат немесе заңды тұлға бұқаралық ақпарат құралдарынан осы бұқаралық ақпарат құралында таратылған, шындыққа сәйкес келмейтін және ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне нұқсан келтіретін мәліметтерді теріске шығаруды талап етуге құқылы. Бұл құқыққа азаматтың немесе заңды тұлғаның өкілдері де ие болады.

Сонымен қатар, ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне нұқсан келтіретін өзіне қатысты мәліметтер таратылған азамат мұндай мәліметтерді теріске шығарумен қатар олардың таратылуынан келтірілген залалдың және моральдық зиянның орнын толтыруды талап етуге құқылы [3]. Бүгінде Қазақстанда жалған ақпарат таратқаны үшін жазаны қатаңдату мәселесі қарастырылуда. Өйткені қазір БАҚ-та тексерілмеген деректер жиі жарияланады. Ол тек ақпарат қауіпсіздігі, БАҚ қана емес, күллі елдің абыройына нұқсан келтіретіні сөзсіз. Сол себепті көптеген мемлекеттер жалған ақпарат таратқандарға салынатын айыппұл көлемін еселеген.

АҚШ-тың Массачусетс технологиялық институты зерттеушілері жалған ақпарат әлемдік желі арқылы көз ілеспес жылдамдықпен тарайды деген қорытынды жасаған. Twitter желісіндегі 3 млн пайдаланушының 100 мыңнан аса хабарламасына сараптама жүргізген мамандар жалған ақпараттың шынайы хабарларға қарағанда таралу жылдамдығы 70 пайызға жоғары екенін анықтады. Саяси сипаттағы жалған хабарлар танымалдылыққа ие болса, қаржы, ғылым, төтенше жағдай туралы ақпараттар елдің назарын аударып қоймаған [4].

2003 жылы АҚШ-та factcheck.org. жобасының негізі қаланды. Шамамен 4 жылдан соң Politifact атты тағы бір фактчекинг платформасы пайда болып, 2009 жылы ол көрсеткен қызметі үшін Пулитцер сыйлығын иеленді. Осы марапат фактчекингті журналистикадағы аса маңызды бағыт ретінде мойындатты.

Фактчек форматында жұмыс істейтін алғашқы ресурстар 30 жыл бұрын пайда болды. Бүгінде әлемде олардың жалпы саны жүзден асады. 2003 жылдан бастап, саяси мәлімдемелерді тексеретін жобалар саны күрт өсті. Уақыт өте келе оның саны еселене түсті. 2004 жылы барлығы 44 жоба болса, бір жылдан соң 64, 2006 жылы 96-ға жетті. Duke census-тың соңғы есебіне сүйенсек, әлемнің 47 елінде 114 жоба бар (Stencel 2017) [5, 13 бет].

Фактчекинг платформасы барлар қатарында Латын Америкасы елдері, Африка континенті мен Батыс Еуропа бар. Ең ірі фактчек-ресурс желісі АҚШ-та, жалпы саны – 30. Шығыс Еуропада фактчек Чехия, Польша, Литвада бар. 2014 жылы Грузияда, 2015 жылы Украинада пайда болды.

Қазір әлемде осы форматта жұмыс істейтін мамандар (фактчекерлер) мен ресурстар көбейіп келеді. Олардың барлығы Халықаралық фактчек қауымдастығының қағидаларын және Фактчекингтің этикалық кодексін ұстанады.

IFCN (The International Fact-Checking Network) - Халықаралық фактчекинг желісі – Poynter (Пойнтер) институтының құрамдас бөлігі. Ол – журналистика саласы бойынша білім жетілдіру және түрлі тренинг өткізуге маманданған америкалық үкіметтік емес ұйым. Пойнтер институты 2015 жылы Халықаралық фактчекинг желісін құрды. Осы желіге тіркелген елдер өзара тәжірибе алмасып, фактчекерлердің білімін жетілдірумен айналысады.

Осы Пойнтер институты 2018 жылдың наурызында Еуропалық комиссияның әлемдегі жалған ақпарат тарату саласын зерттеумен айналысатын сарапшылардың еңбегіне сүйеніп, жүргізген зерттеудің баяндамасын жариялады. Ол Еуропалық одақты осы мәселеден қалай сақтау керек деген сауалдың жауабын анықтау үшін қажет болған еді. Себебі ғаламтор арқылы осы аймақтағы қауіпсіздікке қатер төндіретін жалған ақпараттар легі көбейіп кетті.

Зерттеу нысанына Қазақстан да іліккен. Онда 2018 жылдың наурыз айында жалған ақпарат жариялағаны үшін Қазақстанның 2 ақпарат агенттігі үстінен қылмыстық іс қозғалды деп жазылған.

Freedom House-тың хабарлауынша, Ratel және Forbes.kz бұрын жоғары лауазымды қызмет атқарған шенеунікті жемқорлықпен айналысты деп айыптап, ақпарат таратқаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылған. Бұрын мемлекеттік қызмет атқарған азамат ресми түрде арызданған соң полиция журналистерді тергеп, істің нәтижесінде Ratel веб-сайты бұғатталды.

Осы есепте Human Rights Watch «Қазақстан заңнамасына сәйкес, қасақана жалған ақпарат таратқандар үшін қарастырылған ең ауыр жаза – 7 жылға бас бостандығынан айыру» деп жазады [6].

Әр елдің фактчек-ресурсының өзіндік ерекшелігі бар. Әлемдегі ең беделдісі – АҚШ басылымдары. Құрама штаттар фактчекерлерінің тәжірибесіне сүйенетін мамандар өте көп. Олар жасаған зерттеуді саясаткерлерді бақылау құралы ретінде пайдаланады, себебі сенім жоғары, сілтеме жасайтындар көп. Көптеген елдер осы елдің фактчек жасау тәжірибесін үлгі ретінде пайдаланады.

Аса танымал болған бір мысал бар. Екі конгрессмен дебатқа қатысар алдында, оның біреуіне шараны фактчекерлердің нысанаға алатыны ескертіледі. Нәтижесінде, саясаткердің көпшілік алдында сөйлеген сөзінде қарсыласымен салыстырғанда популистік және манипуляциялық мәлімдемелер, жалған фактілер көрсеткіші 70%-ға аз болып шығады [5, 11 бет].

Еуропалық комиссияға ұсынылған есепте АҚШ-та жалған ақпаратты құқықтық реттеумен арнайы комиссияның айналысатыны, сонымен қатар Федералды заң, әр штатта Медиа сауаттылық туралы заң, Қатерді бағалау және Сот процессі арқылы жүзеге асырылатыны жазылған. Америкалықтар негізінен саяси жарнама, шетелдік жалған ақпарат, жалпы жалған ақпарат, медиасауаттылық және фейк бейне түсірілімдерге сараптама жасауға баса мән береді. Арнайы қызметтің мәліметіне сүйенсек, 2016 жылы өткен АҚШ Президенті сайлауы кезінде Ресейдің әлеуметтік желі арқылы саяси науқанға араласуы Үкіметтің жалған ақпаратты реттеуге қатысты бірқатар нақты әрекет етуіне негіз болды.

Біріншіден, 2017 жылдың қазан айында Конгресс Facebook және Google сияқты онлайн-платформалардан жарнамалық хабарламалардың көшірмесін сақтауды, оған кімнің және қанша ақша төлегенін жариялауды талап етті. Заңнама әлеуметтік желіні пайдалана отырып, теле-радио форматында жарнама жасайтын компаниялардан да осы ережені сақтауды, сөйтіп жауапкершілікті арттыруды көздейді [6]. Дегенмен, АҚШ-та әлі жалған ақпарат таратушылармен күресетін арнайы заң қабылданған жоқ.

Мәселен, Германия заң жүзінде тексерілмеген ақпаратты таратуға санкция салған. Оған құрама штаттардағы жағдай себеп болды. 2017 жылдың 30 маусымында Net Enforcement Act (NetzDG) атты заң қабылданды. Фейкпен күресуді басты мақсат еткен құжат қандай да бір жалған ақпарат шығатын болса, Facebook, Twitter, YouTube сияқты ең негізгі платформалардан оны арыз түсе салысымен 24 сағат ішінде алып тастауды талап етеді. Егер мәселе шешілмесе, компанияға 50 млн еуроға дейін айыппұл салынады. Жарияланым даулы болса, мәселені анықтауды қажет етсе, компанияға 7 күн уақыт беріледі. Дегенмен, бұл заңды қоғам бірден қабылдамады. Кейбір цифрлық компаниялар әлеуметтік желілер полицияның қатаң бақылауына алынатын болды, енді бірі істі қарау үшін берілген уақыт тым қысқа деп шағымданды.

Малайзия 2018 жылдың 11 сәуірінде жалған ақпараттарды таратуға қарсы заң жобасын қабылдады. Оған осы елдің сарапшылары радикалды сипатқа ие құжат деген баға берді. Оның қатаң болғаны сонша, ақпаратты жазып таратқан тұлға ғана емес, онымен әлеуметтік желідегі парақшасы арқылы бөліскен немесе сол күйі көшіріп басқан адам да 6 жылға бас бостандығынан айырылады. Заңға сәйкес, шындыққа сай келмейтін кез-келген жаңалық, ақпарат, аудио, бейне жазба фейк болып саналады [7].

Егер заң бұзған азамат, жазасын өтеп шыққаннан кейін де жалған ақпарат таратуын қоймаса, сот оған күн сайын 3 мың ринггит (қазір 1 малайзиялық ринггит – 92, 47 теңге) немесе 277410 теңге көлемінде айыппұл салады.

Осындай жазадан бөлек, сот қалыптасқан жағдайды ескере отырып, қарастырылған іске байланысты заң бұзған азаматтан зардап шегушіден кешірім сұрауды талап етуі мүмкін. Оның тәртібі мен формасын сот өзі анықтайды. Егер заңды бұзушы осы міндетті орындамаса, оған сотты сыйламағаны үшін тағы да қосымша жауапкершілік жүктеледі.

Малайзиядағы жалған ақпарат таратуға қарсы заң қандай да бір фейк анықтала салысымен, ол жедел жойылмаса, оны жариялаған ақпарат құралына 100 мың ринггит көлемінде айыппұл салады. Егер талап орындамаса, үкім шыққан күннен бастап, күн сайын 3 мың ринггит көлемінде айыппұл төлеу талап етіледі [8].

Билік осы арқылы халықты онлайн шабуылдардан қорғауды көздеп отыр. Малайзияда жемқорлыққа қатысы бар істер туралы ақпараттарға мемлекеттік мекеме тарапынан ресми түсінік берілмесе, ол да фейк болып саналады. Малайзия Үкіметінің мұндай шешім қабылдауына 2015 жылы елдің Премьер-министрі Наджиб Тун Разакқа қарсы қозғалған

қылмыстық іс себеп болды. Ол билік құрған жылдары мемлекеттік инвестициялық қордан 4,5 млрд доллар қымқырылған. Атышулы іс 6 мемлекетте қаралған. Мәселе инвесторларға қатысты болғандықтан, АҚШ тергеушілері барлық есеп-шоттарды қадағалап, тексеріс жүргізеді. Нәтижесінде, оқиғаға елдің бұрынғы Үкімет жетекшісі Наджиб Разактың тікелей қатысы бар екені анықталды. Бірақ ол билікте отырғанда бұл істен ешқандай құқық бұзушылық анықталмаған еді.

Үндістанда жалған ақпарат таратқандарды жазалау үшін арнайы қаулы шығарылған. Әзірге арнайы заң қабылдана қойған жоқ. Бұл елде бұқаралық коммуникация құралдарының жұмысын бақылаумен Ақпарат және телерадиохабар тарату министрлігі айналысады. Егер журналистердің бірі тексерілмеген ақпаратты жариялап жіберсе, лицензиясынан айырылады. Үндістанда БАҚ-та жұмыс істейтін барлық журналистерге арнайы куәлік беріледі.

Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің бірі Филиппинде де жалған ақпарат таратқандар тартатын жаза ауыр. 2017 жылдың маусым айында «Қасақана жалған мәлімет тарату және осыған қатысты басқа да құқық бұзушылықтар туралы» заң қабылданған. Бұл елде жалған ақпарат деп қоғамда аласапыран, алауыздық тудырған, соңы зорлық-зомбылық немесе жеккөрушілікке ұласқан, сонымен қатар қандай да бір адамды қаралау, беделін түсіру мақсатында таратылған хабарды айтады. Заңды бұзғандар 100 мың долларға дейін айыппұл төлейді немесе 5 жылға бас бостандығынан айырылады [7].

«Медиалогия» компаниясы жүргізген зерттеу қорытындысына сүйенсек, былтыр Ресейде әлеуметтік желі арқылы тарайтын жалған ақпараттардың саны 2017 жылға қарағанда 33%-ға артқан. Мамандар 2017- 2018 жылдар аралығында ең көп таралған 15 жалған ақпаратқа талдау жасай келе, оның санының 15781 ден 20923-ке дейін көбейгенімен, жариялаған БАҚ санының 4828 ден – 4530-ға дейін азайғанын анықтаған. Бұл өз кезегінде бақылаудың күшейіп, заңға өзгеріс енгізудің ықпалы болса керек. Статистикаға сәйкес, Ресейдегі ең танымал фейктердің қатарына енген 3 ақпарат мынадай: Данияда некелескен бір жынысты екі ресейлікті Мәскеуде мойындау, екіншісі Қауіпсіздік кеңесінің хатшысы Николай Патрушевтің ұшағымен Аргентинадан кокаин жеткізу және Ярославтағы форумда көрсетілген «ең заманауи робот» костюм киген адам болып шықты деген хабар [9].

2019 жылдың 18 наурызында РФ Президенті Владимир Путин жалған ақпаратты таратуды шектейтін 2 заңға қол қойды. Біріншісі – Ресей Федерациясының «Фейк туралы заңы» деп аталатын Федералды заң. Екіншісі – «Фейк жаңалықтар үшін айыппұл төлеу туралы заң». Бір ерекшелігі, Ресейде кез келген жалған хабар үшін жауапқа тарту деген жоқ. Заңмен мынадай арнайы критерий қарастырылған:

- шындыққа сай келмейтін ақпарат;
- шынайы ақпарат түрінде таратылған хабар;
- қоғамдық маңызы бар ақпарат;
- адам өміріне немесе денсаулығына, мүлкіне қатер, қоғамдық тәртіпке немесе қауіпсіздікке қауіп төндіретін, өмірді қамтамасыз ететін нысандардың, көлік немесе әлеуметтік инфрақұрылымдардың, кредиттік ұйымдардың, энергетика, өнеркәсіп немесе байланыс нысандарының жұмыс істеуіне немесе жұмысын тоқтату қаупін тудыратын жаңалықтар.

Жалған ақпарат таратқаны үшін жауапкершілікке тартылған азаматтар «Фейк жаңалықтар үшін айыппұл төлеу туралы заңға» сәйкес, 30 мыңнан 400 мың рубльге дейін айыппұл төлейді. Заңды тұлғалардықы 200 мыңнан 900 мың рубльге дейін, лауазымды тұлғалар 60 мыңнан 1,5 млн. рубльге дейін шығындалады.

Фейк жаңалықтарға қатысты істі полиция органдары қозғайды. Олар бұл туралы Прокуратураға 24 сағат ішінде хабарлауы керек. Істің өзін Сот қарайды.

Ресей Федерациясының «Фейк туралы заңына» сәйкес, фейк таратқан ресурс бұғатталады. Егер БАҚ саласын бақылайтын федералды орган талабына сәйкес жалған ақпарат бірден алынып тасталмаса, платформа жұмысы уақытша тоқтатылады [8].

Еуропалық комиссияға ұсынылған есепте Ресейде жалған ақпаратты анықтайтындар әсіресе сайлау кезінде ерекше бақылау орнататыны жазылған. Жергілікті заң бойынша, ғаламтор арқылы жалған ақпарат таратқан адамға 5 мың доллар көлемінде айыппұл салынады, егер құқық бұзушылық қайталанса, 15 күнге бас бостандығынан айырылады.

Ал комментарий жазу функциясы бар, қаралымы күніне кемі 100 мыңнан асатын веб-сайттар егер онда елді адастыратын комментарий жазылса, оны 24 сағат ішінде жоюы керек. Егер талап орындалмаса, 50 млн рубльге дейін айыппұл төлейді. Бұл жағдай әлеуметтік желі иелері үшін қиындық тудырды. Себебі әр комментарийдің рас не жалған екенін анықтап отыру оңай емес. Freedom House сарапшыларының айтуынша, бұл заң онсыз да сөз бостандығы жоқ елдегі цензураны күшейтеді [6].

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің мәлімдеуінше, Қазақстандағы жалған ақпарат таратушылар үшін қарастырылған жаза мен жауапкершілік тым қатаң. Сол себепті халықаралық тәжірибені ескере отырып, жалған ақпаратты немесе тексерілмеген деректерді жариялаған ақпарат құралдары немесе басқа да дереккөздерге қарсы жазаны қатаңдату керек. Қорыта келе, реттеуші орган үшін мынадай ұсыныс жасағанды жөн көрдік:

1. Қоғамда қалыптасқан жағдайды ескере отырып, халықтың ғана емес жоғары лауазымды тұлғалардың, ақпарат құралдары, тіптен журналистердің де жалған ақпараттан қорғану иммунитетінің төмен екенін аңғардық. Сол себепті, әлеуметтік роликтер, шағын хабарламалар дайындап, қоғамдық орындарда, әлеуметтік желілерде жалған ақпарат жариялағандар және оны таратқандар үшін қандай жаза қолданылатынын, айыппұл мөлшерін баршаға түсінікті, жеңіл тілмен жеткізіп, тұрақты түрде жариялау керек.

2. Ақпарат құралдарына журналистерді қабылдау кезінде, міндетті түрде олардың БАҚ туралы заңнан қаншалықты хабардар екенін анықтау қажет. Өйткені, салада арнайы журналистік білім алмаған азаматтар да жұмыс істейді. Оларда ақпараттың дереккөзін тексеру, жалған хабарларды анықтау сияқты машық жоқ.

3. Әрбір ақпарат құралының ерекшелігіне сәйкес, «Ақпаратты тексеру нұсқауын» жасап, оны Ішкі жұмыс ережесі арқылы міндетті түрде бекіту керек.

4. Мемлекеттік органның құзыретіне, сондай-ақ оның қызметіне қатысты мәселелер бойынша сенімді және қажетті ақпаратты тарататын баспасөз хатшылары мен ресми өкілдер және баспасөз қызметінің мамандарын тек журналистермен ғана жұмыс істеуге ғана емес, халықтың жиі қолданатын әлеуметтік желілері арқылы да қоғамда резонанс тудыратын және тудыруы мүмкін оқиғалар туралы жедел әрекет етіп, жалпақ жұртқа да хабар таратуына бейімдеу қажет.

5. Мемлекеттік органдар, олардың баспасөз қызметтері ресми орган және ресми дереккөз ретінде көбінесе фактчекингте негізгі рөл атқарады. Қандай да бір даулы немесе түсініксіз жағдайда дереу түсініктеме береді немесе бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік желілерде жалған материалдарды әшкерелейді. Басқа да ақпарат құралдары қатеден сабақ алуы үшін, олар өздері айналысатын сала бойынша анықтаған деректерді әлеуметтік желідегі парақшалары арқылы кері байланыс орнатып, көпшілікке жедел жариялап отыруы керек.

6. Журналистер жалған ақпаратты жариялаған күнде де оны анықтаған соң, теріске шығару, оның жариялануын қадағалау, жалған ақпарат жариялағаны үшін тиісті жеке немесе заңды тұлғадан кешірім сұрау міндетін заңда қарастырылған талапқа сәйкес орындай бермейді. Соның орындалуын да реттеуші орган бақылауға алуы тиіс.

7. Комментарий жазылып, кері байланыс орнатылатын онлайн-платформалардағы бақылауды күшейту керек. Жасырын атпен тіркелген пайдаланушылар тарапынан елдің тұтастығына және ақпараттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіріп, қоғамдық пікір қалыптастыруға ықпал ететін ақпараттар жарияланатын мысалдар жиі кездеседі. Сол себепті Ресей тәжірибесін негізге ала отырып, фейк таратқан ресурсты уақытша бұғаттау керек.

8. Егер веб-сайттарда елді адастыратын, оның тұтастығын бұзып, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіретін, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-таптық және рулық артықшылықты, қатыгездікті, зорлық пен порнографияны насихаттап, үгіттейтін хабарлар мен материалдар таратылса немесе комментарий жазылса, оның әрі қарай талқыға түспеуі үшін дереу жою механизмін қарастыру керек.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. - Астана: Фолиант, 2016. - 258 б.
- 2 Сатаева А. Данияр Акишев прокомментировал слухи об уголовном деле [Электрон. ресурс]. - URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/daniyar-akishev-prokommentiroval-sluhi-ob-ugolovnom-dele-372944/ (Қарастырған күні: 24.10. 2019)
- 3 Қазақстан Республикасының «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңы. [Электрон. ресурс]. - URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451_ (Қарастырған күні: 27.10. 2019)
- 4 Фейковые новости распространяются в интернете на 70 процентов быстрее правдивых [Электрон. ресурс]. – 9.03.2018.-URL: <https://360tv.ru/news/nauka/fejkovye-novosti-rasprostranjajutsja-v-internete-na-70-protsentov-bystree-pravdivyh/> (Қарастырған күні: 29.10. 2019)
- 5 Гороховский А. Фактчекинг как тренд журналистских расследований: возможности и перспективы. – Алматы: Фонд Сорос-Казахстан, 2017. - 111 б.
- 6 Funke D, Flamini D. A guide to anti-misinformation actions around the world [Электрон. ресурс]. – URL: <https://www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions/> (Қарастырған күні: 02.11. 2019)
- 7 Болдырева А. Законы и фейки: как государства борются с непроверенной информацией [Электрон. ресурс]. - URL: <https://presscouncil.ru/novosti/5920-zakon-i-fejki-kak-gosudarstva-boryutsya-s-neproverennoj-informatsiej> (Қарастырған күні: 07. 11. 2019)
- 8 Воронко Я. Fake news: как страны борются с недостоверными новостями [Электрон. ресурс]. –23.09.2019. - URL: <https://ilex.by/news/fake-news-kak-strany-boryutsya-s-nedostovernymi-novostyami> (Қарастырған күні: 27.11. 2019)
- 9 Разумовская В. Количество фейковых новостей в сети в 2018 году увеличилось на 33%// Политика сегодня. - [Электрон. ресурс]. - URL: <https://polit.info/438258-kolhestvo-feikovykh-novostei-v-seti-v-2018-godu-velichilos-na-33> (Қарастырған күні: 10.10. 2019)

А.М. Текенова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Правовое регулирование недостоверной информации: мировой и отечественный опыт

Аннотация. Распространение фейковых новостей через СМИ и социальные сети подрывают информационную безопасность государства, задевают честь и достоинство граждан, что представляется актуальной проблемой, решение которой следует искать в рамках правового регулирования. В эпоху цифровых коммуникаций проблема проверки информации на достоверность сильно усложняется, и это связано со множасьимся информационным шумом, разными конфликтами интересов, медиа-войнами и т.д. Репутация СМИ также подвергается критике. Поэтому важно знать и изучать мировой опыт правового регулирования данной сферы. На основании этого необходимо определить основные методы и инструменты фактчекинга. Недостоверная информация, манипулирование информацией, фейковые новости должны регулярно отслеживаться. В статье рассматриваются правовое поле деятельности СМИ в Казахстане и мировой опыт в этой области.

Ключевые слова: недостоверная информация, фейк, фактчекинг в Казахстане, правовое регулирование, мировая практика.

A.M. Tekenova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Legal regulation of false information: world and domestic experience

Abstract. The dissemination of fake news through the media and social networks, which undermines the information security of the state, the honor and dignity of citizens is an urgent issue that must be prevented through legal regulation. This problem complicates the work of a journalist in the era of current digital communications, there are lot of information noise, conflicts of interests, media wars, etc. The reputation of the media is also criticized. Therefore, it is important to know and study the world experience of legal regulation of this sphere. Based on this, it is necessary to determine the basic methods and tools of fact checking. Misinformation, informational manipulation, fake news must be regularly monitored. The main idea of the article is the legal field of media activity in Kazakhstan and world experience in this area using the example of Western and Eastern countries.

Key words: misinformation, fake, fact checking in Kazakhstan, legal regulation, world practice

References

- 1 Ugolovnyiy kodeks Respubliki Kazahstan [The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan], (Astana, Foliant, 2016, 258 p.). [in Kazakh]
- 2 Sataeva A. Daniyar Akishev prokommentiroval sluhi ob ugovnom dele [Daniyar Akishev commented on rumors of a criminal case], [Electronic resource] Available at: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/daniyar-akishev-prokommentiroval-sluhi-ob-ugovnom-dele-372944 (Accessed: 24.10.2019) [in Russian]
- 3 Zakon Respubliki Kazahstan «O sredstvakh massovoy informatsii» [The Law of the Republic of Kazakhstan “on mass media”], [Electronic resource] Available at: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451_ (Accessed: 27.10. 2019) [in Kazakh]
- 4 Feykovyie novosti rasprostranyayutsya v internete na 70 protsentov byistree pravdivyih [Fake news spreads 70 percent faster on the Internet than true]. [Electronic resource] Available at: <https://360tv.ru/news/nauka/fejkovye-novosti-rasprostranjajutsja-v-internete-na-70-protsentov-byistree-pravdivyih> (Accessed: 29.10.2019) [in Russian]
- 5 Gorohovskiy A. Faktcheking kak trend zhurnalisticheskikh rassledovaniy: vozmozhnosti i perspektivy [Fact checking as a trend in journalistic investigations: opportunities and prospects] (Almaty, Fund Copos-Kazakhstan, 2017, 111 p.). [in Russian]
- 6 Funke D., Flamini D. A Guide to Fighting Disinformation Worldwide. [Electronic resource] Available at: <https://www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions> (Accessed: 02.11.2019) [in Russian]
- 7 Boldyireva A. Zakony i feyki: kak gosudarstva boryutsya s neproverennoy informatsiey [Laws and fakes: how the state fights with unconfirmed informations]. [Electronic resource] Available at: <https://presscouncil.ru/novosti/5920-zakon-i-feyki-kak-gosudarstva-boryutsya-s-neproverennoj-informatsiej> (Accessed: 07.11.2019) [in Russian]
- 8 Voronko Ya. Fake news: kak stranyi boryutsya s nedostovernymi novostyami [Fake news: how the state fights with unconfirmed news]. [Electronic resource] Available at: <https://ilex.by/news/fake-news-kak-strany-boryutsya-s-nedostovernymi-novostyami> (Accessed: 24.11.2019) [in Russian]
- 9 Razumovskaya V. Kolichestvo fejkovykh novostey v seti v 2018 godu uvelichilos na 33% [The amount of fake news on the network has increased by 33% in 2018]. [Electronic resource] Available at: <https://polit.info/438258-kolichestvo-fejkovykh-novostei-v-seti-v-2018-godu-uvelichilos-na-33> (Accessed: 10.10.2019) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Текенова А.М. - журналистика және саясаттану факультетінің 1-курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев көш., 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Tekenova A.M. - Doctoral student of Faculty of Journalism and political science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Журналистика сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журналдың мақсаты. Қазақ баспасөзінің тарихы, журналистиканың теориялық және қолданбалы ғылымдары, қоғаммен қатынасы, көсемсөзі, баспасөз қызметі туралы мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. Журналда мақаланы жариялаушы автор Ғылыми басылымдар бөліміне (мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қаласы, Қ. Сәтбаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 402 кабинет) қолжазбаның қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын тапсырады және **Word** форматындағы нұсқасын **vest_journalism@enu.kz** электрондық поштасына жіберу қажет. Қағазға басылған мақала мәтіні мен электронды нұсқасы бірдей болулары қажет. Мақаламен бірге автордың жұмыс орнынан **Ілеспе хат** та тапсырылуы қажет. Мақалалар **қазақ, орыс, ағылшын** тілдерінде қабылданады.

3. Авторлардың редакцияға мақалаларды жіберуі «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысында» басуға және шет тіліне аударып, қайта басуға келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы өз туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына, барлық көшірмелердің, кестелердің, сұлбалардың, иллюстрациялардың тиісті түрде рәсімдеуіне кепілдеме береді.

4. Ұсынылатын мақала көлемі (жекедеректер мен әдебиеттер тізімін қоса):
- мақалалар үшін - 8 ден 16 бетке дейін;
- сын пікірлер (монографияға, кітапқа) және конференция туралы пікір - 6 дан 12 бетке дейін болуы керек.

5. Мақала мәтінінің пішіні:
– Microsoft Word (docx) форматындағы файлда;
– Times New Roman шрифінде;
– жақтау жолағы 2x2x2x2;
– 1 жоларалық интервалы;
– 14 кегл;
– мәтінді жақтау көлеміне сәйкестендіру керек;
– Әрбір азатжол қызыл сызықтан басталуы қажет (1 см шегініс);
– транслитерация **Library of Congress (LC)** жүйесінде жасалуы керек.

Мақаланы құру сұлбасы:

XҒТАР <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;
Автор(лар) туралы метамәліметтердің мазмұны (Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template қараңыз)

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында қою әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемелерде жұмыс істесе, онда автордың тегі мен тиісті мекеменің қасында бірдей белгіше қойылады)

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде (курсивпен);

Мақала атауы – жолдың ортасында (жартылай қоюмен)

Аңдатпа – (100-200 сөз) формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі, зерттеу нәтижелері, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер («Түйін сөздер» сөз тіркесі жартылай қоюмен белгіленеді) (5-8 сөз немесе сөз тіркестері) - Түйін сөздер зерттеу тақырыбын өте дәл бейнелеу керек, сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін мақала мәтінінің терминдерін және де басқа маңызды ұғымдарды қамтуы қажет.

Мақаланың негізгі мәтіні кіріспені, мақсат пен міндеттерді қойылуын, зерттеу тақырыбы бойынша жұмыстардың шолуын, зерттеу әдістерін, нәтижелер/талқылау қорытынды қамтуы қажет (жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1 см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.

Кестелер, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр иллюстрация қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқаларына міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 153 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 185 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Мақаланың негізгі мәтініндегі кітапқа сілтеме қолданылған беттерді көрсету керек (мысалы, [1, 45 б.]).

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмысының мекенжайы, телефоны және e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілінде толтырылады.

6. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

7. Электронды корректурамен жұмыс істеу. Ғылыми басылымдар бөліміне түскен мақалалар жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Эксперттер ұсынылған мақалаға оның жариялау мүмкіндігі, жақсарту қажеттілігі немесе қабылданбауы туралы дәлелді қорытындысын қамтитын жазбаша сын пікір береді. Жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда авторлар үш күн аралығында мақаланың корректурасын жіберу керек. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі. Оң сын пікірлер алған мақалалар оларды талқылау және басылымға бекіту үшін журналдың редакциялық алқасына ұсынылады.

Журнал жиілігі: жылына 4 рет.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына келесі реквизиттер бойынша төлем жасау қажет (ЕҰУ қызметкерлері үшін - 4500 теңге; басқа ұйым қызметкерлеріне - 5500 теңге).

Реквизиттері:

1) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»

БИН 010140003594

АО «Банк ЦентрКредит»

БИК Банка: KСJBKZKX

KZ978562203105747338

Кбе 16

Кнп 859

- 2) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «Bank RBK»
БИК Банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кнп 859
- 3) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кнп 859
- 4) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «НародныйБанкКазахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кнп 859

«За публикацию ФИО автора»

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Journalism Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the field of journalism, publication of materials devoted to the scientific issues of the direction of historical, theoretical and applied research of journalism, public relations, journalism, publishing.

2. An author who wishes to publish a paper in the journal must submit the paper in one hard copy (printed version), signed by the author, to the scientific publication office (at the address: 010008, the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, Satpayev St., 2. The L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Administrative Building, Office 402) and by e-mail vest_journalism@enu.kz in Word format. At the same time, strict compliance between Word-version and the hard copy is required. And also the authors need to submit a cover letter.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of papers to the scientific publication office means the authors’ consent to the right of the Publisher, the L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish papers in the journal and their re-publication in any foreign language. By submitting the text of the paper for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about themselves, lack of plagiarism and other forms of unauthorized use in the article, proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, and illustrations.

4. The recommended volume of the paper (including metadata and references):

- for papers – between 8-16 pages;
- for reviews (of monographs, books), reviews on conferences – between 6-12 pages.

5. Text formatting requirements:

- Microsoft Word file format (docx);
- Times New Roman font;
- the size of the fields 2 * 2 * 2 * 2;
- line spacing 1,
- size 14;
- text alignment in width;
- each paragraph beginning with the main line (indent 1 cm);
- transliteration is carried out according to the Library of Congress (LC) system.

Structure of the article:

IRSTI <http://grnti.ru/> – first line, left

The content of the metadata about the author (see Рәсімдеу үлгісі / Paper template)

Initials and Surname of the author (s) – center alignment, italics

Full name of the affiliation, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization)

Author’s e-mail (s) – in brackets (italics)

Paper title – center alignment (bold)

Abstract (100-200 words) must not contain formulas or repeat the content of the paper; it must not contain bibliographic references; it must reflect the summary of the paper, preserving the structure of the paper – introduction, methodology and research methods, research results, conclusion.

Key words (the phrase «Keywords» is bold) (5-8 words/word groups). Keywords must be extremely accurate to reflect the subject area of the study, include terms from the text of the paper and other important concepts that make it possible to facilitate and expand the possibilities of finding the paper by means of an information retrieval system).

The main text of the paper must contain an introduction, setting goals and objectives, a review of works on the research topic, research methods, results / discussions conclusion / conclusions – line spacing – 1, «main line» indent – 1 cm, justified alignment.

Tables, figures must be placed after the mention. Each illustration must be followed by the inscription. Figures should be clear, clean, and unscanned. Only those formulas referenced in the text are subjected to numbering.

All abbreviations and shprtenings, with the exception of obviously well-known, must be decoded when first used in the text.

Information about the financial support of the work is indicated on the first page in the form of a footnote.

References. In the text, references are indicated in square brackets. References must be numbered strictly in the order of mention in the text. The first reference in the text to a reference must have the number [1, 153 p.], the second – [2, 185 p.], Etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). Links to unpublished works are not allowed. Undesirable references to unlicensed publications are not recommended (examples of the description of the list of references, descriptions of the list of references in English, see below in the sample article).

At the end of the paper, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the paper is in Kazakh), in Kazakh and English (if the paper is in Russian) and in Russian and Kazakh (if the paper is in English language).

Information about the authors: last name, first name, patronymic, scientific degree, position, affiliation, full business address, telephone, e-mail – in Kazakh, Russian and English.

6. The manuscript must be carefully verified. Non-compliant manuscripts will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Papers submitted to the Department of Scientific Publications (editing office) are sent for anonymous review. Experts give a written review of the submitted paper with a reasoned conclusion about the possibility of its publication, the need to send for revision or (rejection) of the paper. Papers that have received a negative review are not accepted for reconsideration. Authors should, within three days, send the proofreading of the paper if it is decided to finalize the paper. Corrected versions of papers and the author's response to the reviewer are sent to the editor. Papers with positive reviews are submitted to the editorial board of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive opinion on publication must pay to the following banking details (for ENU employees – 4,500 KZT, for outside organizations – 5,500 KZT):

Requisites:

- 1) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
БИН 010140003594
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК Банка: КСЖВКЗКХ
KZ978562203105747338
Кбе 16
Кнп 859

- 2) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «Bank RBK»
БИК Банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кнп 859

- 3) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кнп 859

- 4) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «НародныйБанкКазахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кнп 859

«For the publication of the name of the author»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Журналистика»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в областях журналистики, связи с общественностью, публицистики, издательского дела.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале, необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором, в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, учебно-административный корпус, каб. 402) и по e-mail vest_journalism@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. Также авторам необходимо представить сопроводительное письмо.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя – Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева – публикации статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Рекомендованный объем (включая метаданные и список литературы):

- для статей – от 8 до 16 страниц;
- для рецензий (на монографии, книги), отзывов о конференциях – от 6 до 12 страниц.

5. Требования к форматированию текста:

- формат файла Microsoft Word (docx); – шрифт Times New Roman;
- размер полей 2*2*2*2; – междустрочный интервал 1; – кегль 14;
- выравнивание текста по ширине;
- каждый абзац должен начинаться с красной строки (отступ 1 см);
- транслитерация осуществляется по системе Library of Congress (LC).

Схема построения статьи:

ГРНТИ <http://grnti.ru/> – первая строка, слева

Содержание метаданных об авторе (см. Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template)

Инициалы и фамилия автора(ов) – выравнивание по центру (жирным)

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках (начертание курсивом)

Название статьи – выравнивание по центру (начертание полужирным)

Аннотация (100-200 слов) не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, методологию и методику исследования, результаты исследования, заключение.

Ключевые слова (словосочетание «Ключевые слова» выделяется полужирным) (5-8 слов/словосочетаний). Ключевые слова должны предельно точно отражать предметную область исследования, включать термины из текста статьи и другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку цели и задач, об-

зор работ по теме исследования, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» – 1 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. Каждой иллюстрации должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Эксперты дают письменную рецензию на представленную статью с мотивированным заключением о возможности ее опубликования, необходимости направить на доработку или (отклонении) статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию, к повторному рассмотрению не принимаются. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи в случае принятия решения о доработке статьи. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию, необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4.500 тенге, для сторонних организаций – 5.500 тенге):

Реквизиты:

- 1) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
БИН 010140003594
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК Банка: КСJBKZKX
KZ978562203105747338
Кбе 16
Кнп 859

-
-
- 2) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «Bank RBK»
БИК Банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кнп 859
- 3) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кнп 859
- 4) РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева»
АО «НародныйБанкКазахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кнп 859

«За публикацию ФИО автора»

Редактор: **Қайрат САҚ**
Жауапты редактор: **Ілияс Құрманғалиев**
Жауапты хатшы: **Гүлжазира ЕРТАСОВА**

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Журналистика сериясы.
- 2019. - 4 (129). - Нұр-Сұлтан: ЕҰУ. - 97 бет.
Шартты б.т. - 7.5 Таралымы - 25 дана
Электронды нұсқа: htl

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Нұр-Сұлтан қаласы, Қ. Сәтбаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды